

Savunma Planlaması ve Stratejik Belirsizlik Defence Planning and Strategic Uncertainty

Teslim: 2 Şubat 2015
Onay: 25 Şubat 2015

Ali L. KARAOSMANOĞLU*

Öz

Savunma plancılarının temel görevi planlamanın ayrılmaz özelliği olan stratejik belirsizliği azaltmaya ve yönetmeye çalışarak geleceğin güvenlik sorunlarını çözmektir. Belirsizlik insan düşüncesinin yanılabilmesinden, karar verme süreçlerinin yetersizliğinden, görevin geleceğe yönelik olmasından ve stratejik davranışın ilişkisel ve çelişkisel mantığından kaynaklanmaktadır. Bunun yanında, savunma planlaması esas itibarıyla siyasi-bürokratik bir işlemdir ve öznelliklerin hakim olduğu bir alemde şekillenir. Strateji ve savunmada, bilimsel kesinlik yoktur, müsbet bilim sadece öğrenmeye ve değerlendirmeye yardımcı olabilir. Karanlığı tamamen aydınlatmak imkansız olsa da, alacakaranlığa kavuşmak amacıyla bazı noktaları gözden kaçırmadan bazı yolları keşfetmek mümkündür. Silahlı çatışmanın siyasi, stratejik, operatif ve taktik düzeylerini tek bir bütün halinde değerlendirerek, savunma planlaması ve uygulaması sürecini sivil-asker işbirliği zemininde kavramsallaştırmak ve kurumsallaştırmak öne çıkan bir tavsiye olarak tartışılmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Plan, belirsizlik, siyaset, strateji, operatif düzey, melez savaş, konvansiyonel savaş, bilim

Abstract

The job of defense planners is to plan for future security by decreasing and managing the inalienable ambiguities of the strategic behavior. Uncertainties emanate from the fallibility of human mind, imperfection of decision-making processes, the requirement of coping with the future, and the relational and paradoxical logic of strategic behavior. Furthermore, Defense planning is essentially a political-bureaucratic undertaking and, as such, dominated by subjectivities, without any reliable scientific methodology. Scientific certainty only has a heuristic relevance in strategy and defense. It would, however, be possible to identify certain ways through which the ambiguities may be managed successfully, albeit partially. One overriding recommendation would be to consider the political, strategic, operational, and tactical levels of armed conflict as an integrated concept and to prepare a convenient structure for an effective and integrated institutionalization of civil-military cooperation in defense planning and strategic decision-making, from the lower echelons of the bureaucracy to the top political level.

Keywords: Plan, ambiguity, politics, strategy, operational level, hybrid war, conventional war, science

* Profesör Emeritus, Bilkent Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü. İhsan Doğramacı Barış Vakfı Dış Politika ve Barış Araştırmaları Merkezi Başkanı.

GİRİŞ

Soğuk Savaş'tan sonra tüm dünyada silahlı kuvvetlerle ilgili iki ana konu ön plana çıkmıştır: sivil-asker ilişkilerinin demokratik bir zeminde yürütülmesinin sağlanması; ulusal savunmanın (ve NATO bünyesinde ittifak savunmasının) köklü bir şekilde yeniden planlanması ve yapılandırılması. Her iki konu da, “savunma reformu” dediğimiz dönüşüm faaliyetinin kapsadığı hususlardır ve birbirleriyle etkileşim içindedir. Birinci konu, son tahlilde, askeri kuvvetlerin komuta kademesinin sivil otoriteye itaat etmesinin sağlanması ile ilgilidir. İkinci konu ise, değişen iç ve dış şartları dikkate alarak, silahlı kuvvetlerin etkinliğini ve verimliliğini artırmakla alakalıdır. Silahlı kuvvetlerin etkinliği ve verimliliği savunma reformunun olduğu kadar savunma planlamasının da sürekli, mutad ve esas görevidir. Savunma planlamasının amacı, kısa ve uzun vadede, eldeki kaynakları en iyi şekilde kullanarak silahlı kuvvetleri göreve hazırlamaktır.

Sivil-asker ilişkileri ve savunma planlaması belli ülkelerle sınırlı ve onlara özgü sorunlar değildir. Bu sorunlar, hem gelişen hem gelişmiş ülkelerde değişik nedenlerle ve değişik biçimlerde boy gösteren ve yönetimleri meşgul eden meselelerdir. ABD ve Birleşik Krallık gibi ileri demokrasilerde de, Afganistan, Irak ve Suriye'ye müdahaleler vesilesiyle sivil-asker ilişkilerinde ciddi güçlüklerin ortaya çıktığını biliyoruz.¹ Bu konularda ABD ve Avrupa'da pek çok araştırma yapılmış ve zengin bir bilimsel literatür oluşturulmuştur. Ayrıca, aynı ülkelerde, savunma, milli strateji ve askeri doktrin konularında pek çok resmi ve kamuya açık rapor yayınlanmış ve yayınlanmaktadır.²

Türkiye'de savunma reformuyla ilgili tartışmalar 2000'li yıllarda yoğunluk kazanmakla birlikte, daha ziyade sivil-asker ilişkilerinin demokratikleşmesiyle sınırlı kalmıştır. Bu alanda önemli gelişmelerin kaydedilmesine rağmen, strateji ve savunma planlaması ile silahlı kuvvetlerin etkinliği ve verimliliği konularında açık tartışma ve akademik araştırma ortamı henüz gelişmemiştir. Bu hususları ifade eden ilk anlamlı adımın 5 Nisan 2012'de 11.Cumhurbaşkanı Sayın Abdullah Gül'ün Harp Akademileri Komutanlığı'nda yaptığı konuşmayla atıldığını söylemek yanlış olmaz. Sayın Cumhurbaşkanı konuşmasında, Silahlı Kuvvetler'de bazı yeniliklere imza atıldığını belirttikten sonra, gerçekleştirilmesi gereken başka hususların olduğunu da işaret etmektedir. Sayın Cumhurbaşkanı bu bağlamda, strateji ve savunma planlamasına, etkinliğin ve verimliliğin artırılmasına da değinmektedir. Cumhurbaşkanının konuşmasından bazı yön gösterici alıntılarını aydınlatıcı olacağına inanıyorum:

¹ *Financial Times* (October 14-15, 2006), 1-2, 6; *The Guardian* (October 18, 2006), 1. ABD'deki sivil-asker sorunları için, bkz. Michael C. Desch, “Bush and the Generals”, *Foreign Affairs*, Vol. 86, no.3 (May/June 2007), 97-108; Peter Feaver, *Armed Servants: Agency, Oversight, and Civil-Military Relations* (Cambridge: Harvard University Press, 2003)

² *Defence Reform: An Independent Report into the Structure and Management of the Ministry of Defence* (Chairman: Lord Levene of Portsoken), printed in the UK by the Stationery Office, 2011; *Securing Britain in an Age of Uncertainty: The Strategic Defence and Security Review* (Presented to Parliament by the Prime Minister, October 2010); *International Defence Engagement Strategy* (Unclassified 2010); *How Defence Works: The New Operational Model* (UK Ministry of Defence, December 2012); *Doctrine for the Armed Forces of the United States* (Joint Publication 1, 25 March 2013).

Geleceğe dair müsbet beklentilerimize rağmen, Türkiye'nin yakın çevresinde gerek bölgesel, gerek küresel güvenlik ve istikrarı ilgilendiren büyük risk ve tehditler de mevcuttur... Bu şartlar altında, Türkiye'nin gelişmeleri uzaktan izleme lüksü yoktur... Dolayısıyla, Türkiye için diplomatik aktivizm ve askeri hazırlık bir seçenek değil, zorunluluktur...

Başta ABD olmak üzere pek çok ülkenin savunma konseptlerini, kuvvet ve komuta yapılandırmalarını bahsettiğim yeni stratejik şartlara göre uyarladığını görüyoruz. Bu şartlar altında, temelde Avrupa ve Transatlantik odaklı savunma anlayışını gözden geçirmek artık bir zaruret halini almıştır. Hepimiz biliyoruz ki, iyi bir kurmay subay, cari operasyonel planlamanın yanında, stratejik planlama da yapabilen bir subaydır...

... tüm dünyada silahlı kuvvetlerin eldeki ekonomik imkanlara ve tehdit durumuna göre en etkin ve optimal yapıya kavuşturulması yönünde ciddi reformların yapıldığına tanıklık etmekteyiz...

Sayın Cumhurbaşkanı, etkinlik ve verimlilik ile ilgili bazı somut hususlara da dikkat çekmektedir:

Yeni tehdit ve ihtiyaçlar çerçevesinde her üç kuvvetin müşterek hareket yeteneklerinin artırılması; komuta yapısında entegrasyona önem verilmesi ve Kuvvetlerin sahip oldukları imkanlardan mümkün olduğunca müştereken yararlanılması; her seviyede mükerrer kademelerin ortadan kaldırılması; ordumuzun personel sayısında destek hizmetlerinden sağlanacak tasarrufla, muharip personel sayısının nispi oranının yükseltilmesi; ve Silahlı Kuvvetlerimizin etkinliğine katkıda bulunmayan harcamalardan tasarruf edilmesi...³

Sayın Cumhurbaşkanı, bu anlayışla, Nisan 2013'te savunma reformuna yönelik olarak kapsamlı bir rapor hazırlamak üzere üç sivil uzmandan ve üç tuğgenaral rütbesini haiz askerlerden oluşan bir çalışma grubunun kurulması talimatını vermiştir. Çalışma Grubu sorunları, özellikle askeri etkinlik, ekonomik verimlilik, yeniden yapılandırma, savunma planlaması ve karar verme süreçleri açılarından ele almıştır. Grup, çalışmalarını Ağustos 2014'te tamamlamıştır. Sadece özeti kamuya açık olan Rapor'un en önemli yanlarından biri, Cumhuriyet tarihinde ilk defa sivil ve asker uzmanların işbirliği ile hazırlanan kapsamlı bir reform çalışması olmasıdır.⁴

³ Sayın Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün 5 Nisan 2012'de Harp Akademileri Konferansında Yaptıkları Konuşma. Erişim tarihi: 6 Nisan 2013, www.tccb.gov.tr/konusmalar/371/82551/harp-akademileri-konferansinda-yaptiklari-konusma.html Ayrıca, aynı konuşmanın kısaltılmış versiyonu için, bkz. Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, *Türkiye'yi ve Dünyayı Yeniden Düşünmek* (Cumhurbaşkanlığı Yayınları, 2014): 186-196.

⁴ Savunma Raporunu hazırlayan Çalışma Grubu şu üyelerden oluşmuştur: Prof.Dr.Ali L. Karaosmanoğlu, Bilkent Üniversitesi; Büyükelçi Tahsin Burcuoğlu, MGK eski Genel Sekreteri; Dr.Faruk Özlü, Savunma Sanayi Müsteşar Yardımcısı; Tuğg.Murat Yetgin, Kara Hap Okulu Dekanı; Hv.Pl.t. Tuğg.Recep Ünal, Hava Kuvvetleri Komutanlığı Eğitim Daire Başkanı; (E) Tuğa. Doğan Bozkurt. Toplam 220 sayfalık Raporun sadece 42 sayfası tasnif dışıdır. Erişim tarihi: 6 Ocak 2015, www.tccb.gov.tr/dosyalar/2014-08-22-Savunma-Reformu.pdf

Okumakta olduğunuz makalenin amacı, sözünü ettiğim Reform Raporu'nu incelemek ve değerlendirmek değildir. İlgilenenler raporun yayınlanan bölümlerini okuyup, kendi açılarından değerlendirebilirler. Bu makale, raporda yer alan akıl yürütmeleri ve görüşleri yansıtmak ve yorumlamak amacıyla da kaleme alınmamıştır. Bu makalenin amacı, müttefik ülkelerde, en görünür şekilde ABD'de ve Avrupa'da üniversitelerde ve düşünce kuruluşlarında önemli bir araştırma, tartışma ve öğretim alanı olan; fakat Türkiye'de henüz pek ilgi uyandırmayan ve büyük ölçüde gizli tutulan bir askeri faaliyet olarak görülen strateji ve savunma planlamasının genel niteliğini ve bazı temel sorunlarını irdelemektir. Savunma planlaması tüm toplumu ve devleti doğrudan ilgilendiren, karmaşık, fazlasıyla ayrıntılı ve zor bir alandır. Bu inceleme, konunun küçük bir kısmını, planlama faaliyeti boyunca ve uygulama safhasında hatırlanması gereken bazı temel noktaları ele almakla yetinecektir. İlk bölüm, strateji ve savunma planlamasının kavramsallaştırılması ve pratiği ile ilgili temel bir sorun olan "stratejik belirsizlik" ve belirsizliğin kaynakları üzerinde duracaktır. İkinci bölümde, savunma planlamasının ilk safhası olarak kabul edilen "Durum Değerlendirmesi" işleminin özellikleri ve savunma ile irtibatlandırılması ele alınacaktır. Üçüncü bölümde, savunma planlamasının siyasi-stratejik niteliği ve silahlı mücadelenin ve savaşın değişik düzeyleri (taktik, operatif, stratejik ve siyasi) arasındaki bütünleşme ve etkileri incelenecektir. Sonuç bölümü, savunma planlamasında göz önünde tutulması gereken ve yaptığımız incelemeden çıkarılan bazı hususları hatırlatacaktır.

1. STRATEJİK BELİRSİZLİK

Askeri literatürde savunma planlaması çoğu zaman tehdit, fiili saldırı ve milli güç unsurları vurgulanarak tanımlanır: "Savunma planlaması; ulusal egemenlik ve ulusal güvenliğe yönelik tehdit ve tecavüzlerin önlenmesi ve ulusal hedeflerin ele geçirilmesi amacıyla yapılacak mücadeleyi kazanabilmek için ulusal güç unsurlarının nasıl hazırlanacağı, geliştirileceğinin, kullanılacağı ve yönetileceğinin tayin ve tanzimi işlemidir."⁵ Hukuk kuralları ve kurumları yavaş değiştiği için, hukuk bilim dalında tanımlar uzunca bir süre değişmeden işlevsel olarak geçerliğini koruyabilir. Genellikle sosyal bilimlerde ve özellikle uluslararası ilişkilerde ve stratejik çalışmalarda, olguların ve gelişmelerin yüksek dinamizmi sebebiyle durum aynı olmayabilir. Her tanım, kaçılmaz olarak tanımlanan kavramı dondurarak ve çoğu zaman boşluklar bırakarak gerçeklikten uzaklaştırabilir. Mesela, yukarıda verdiğim tanım yanlış olmamakla birlikte, iki önemli boşluk ile sakatlanmış gözükmektedir: Bir, savunma planlamasının temel işlevinin, geleceğe dönük bir faaliyet olarak, belirsizlikleri azaltmak ve yönetmek olmasıdır. İki, savunma planlamasının esas itibarıyla ve son kertede siyasi bir faaliyet olmasıdır. Bu iki temel husus öne çıkarılmadan ve vurgulanmadan, savunma planlamasını tam olarak kavramak mümkün değildir.

Savunma planlaması, devletin ve devleti temsil eden hükümetin kısa ve uzun vadeli amaçlarına yönelik olarak, milli savunmanın "tayin ve tanzimi işlemidir." Genel bir deyişle geleceği, toplumun ve devletin savunulması açısından sistemli şekilde düşünmek ve planlamaktır. Geleceği belirlemeye ve anlamaya çalışmak

⁵ Sait Yılmaz, *Ulusal Savunma: Strateji, Teknoloji, Savaş* (İstanbul: Kum Saati Yayın, 2009), 260.

bu faaliyetin en önemli boyutu ve başlangıç noktasıdır. Bu nedenle, savunma planlamasının öncelikli amacı, müphemiyeti azaltmak ve siyasi-stratejik karar mercilerinin mümkün olduğunca önünü aydınlatmaktır. Ancak, her zaman her şeyin tamamen aydınlığa kavuşturulacağını iddia etmek mümkün değildir. Bazen çok bazen az karanlık noktalar kalacaktır. Siyaset, strateji ve savunma planlamasının ortak özelliği belirsizlikle sakatlanmış olmalarıdır. Belirsizlik ve belirsizlikten etkilenmek üçünün de ortak özelliğidir ve onları adeta bir bütünün parçaları haline getirir.⁶ Çünkü planlama her şeyden önce geleceğe matuf bir faaliyettir. Şimdi, savunma planlamasının her köşesine, her boyutuna nüfuz eden “stratejik belirsizlik” kavramını anlamaya çalışalım.

“Strateji” sözcüğünün anlamı zamanla önemli ölçüde değişikliğe uğramıştır. Günümüzde, çeşitli şekillerde geniş veya dar olarak anlaşılabilirlikte, en kabul gören siyasi-askeri tanımı, kuvvet kullanma veya kuvvet kullanma tehdidi ile siyasi amaçlar arasındaki irtibatı vurgulayan tanımdır. Burada, strateji kavramının çeşitli anlamları üzerinde durmak gereksizdir. Bu incelemenin amacına uygun olarak, stratejiyi kuvvet (şiddet) kullanma veya kuvvet kullanma tehdidi ile siyaset arasındaki “Köprü” gibi anlamak yeterli olacaktır. Stratejiyi, askeri kuvvet (şiddet) ile siyaset arasında bağlantı kurarak tanımlamak yakın geçmişe kadar mümkün olmamıştır. Ancak, en eski medeniyetlerden bu yana toplulukların ve devletlerin yöneticileri söz konusu “strateji köprüsünü” kurarak akıl yürütmüşler, savaş planları yapmışlar ve uygulamışlardır. Tüm bu kararları, hazırlıkları ve eylemleri “strateji” sözcüğünü kullanmadan ya da o sözcüğe zamanımızdakinden farklı anlamlar vererek gerçekleştirmişlerdir.⁷ Buna rağmen, stratejik akıl yürütme ve stratejik davranış daima var olmuştur; fakat günümüzdeki kavramlaştırmanın ilk ipuçları, ancak 19. yüzyılın ilk yarısında Carl von Clausewitz tarafından berraklaştırılmıştır.⁸

Bu bölümde ileri süreceğim düşüncelerin büyük kısmı, asker, diplomat ve uluslararası ilişkilerle meşgul olanların yabancı olmaması gerekir. Burada, tarihi tecrübelerden örnekler vererek, kuramsal düzeyde siyasi-stratejik karar verme süreçlerinde ve dolayısıyla savunma planlamasında akılcılığın (rasyonalizmin) yerinin ne olduğunu ve kararları ne ölçüde etkileyebildiğini anlatmaya çalışacağım. Bu çerçevede, stratejik davranışın “müphemiyet”inin nedenlerini ele alacağım. Siyasi-stratejik davranışın (bundan böyle kısaltarak sadece

⁶ Colin S. Gray, *Strategy and Defence Planning: Meeting the Challenge of Uncertainty* (Oxford, Oxford University Press, 2014): 1-11.

⁷ Beatrice Heuser, *The Evolution of Strategy* (Oxford, Oxford University Press, 2010), 3-24; Edward N. Luttwak, *Strategy: The Logic of War and Peace* (Cambridge, The Belknap Press of Harvard University Press, 2001), 267-269.

⁸ Clausewitz’in büyük eseri *Savaş Üzerine*’nin (*Vom Kriege-On War*) değişik yerlerinde strateji kavramının tanımına rastlanabilir. Prusyalı askeri kuramcı stratejiyi bir yerde şöyle tanımlar: “Strateji çarpışmaların (muharebelerin), savaşın amacını gerçekleştirmek için kullanılmalıdır”. Münferit taktik düzeydeki çatışmalarda silahlı kuvvetleri nasıl kullanacağımız hususu ile meşgul olurken, bu çatışmaları savaşın siyasi amacı doğrultusunda nasıl kullanacağımızı, nasıl koordine edeceğimizi de düşünmemiz ve planlamamız gerekir. Clausewitz’in genel kuramı içinde bu anlatım, son tahlilde, savaş (askeri kuvvet kullanmayı) siyaset ile buluşturur. Bkz. Carl von Clausewitz, *Savaş Üzerine*, çev. Şiar Yalçın, (Spartaküs Yayınları, 1997), Kitap I Bölüm I.

“stratejik davranış” kullanılacaktır) içsel mantığından kaynaklanan belirsizlik sorununa geçmeden önce, akılcılığı hareket noktası kabul ederek belirsizlikleri ortadan kaldırmak isteyen iki kuramdan söz etmek yararlı olacaktır. Bu iki kuram aydınlatıcıdır çünkü “akılcı olması beklenen” eylemin kendi niteliğinden, yani içsel mantığından değil, fakat dışından gelen etkenlerle akılcılıktan saptırıldığını varsaymaktadır. Bu kuramlar akılcı davranışın psikolojik ve örgütsel-bürokratik sınırlamalar tarafından engellendiğini açıklamaktadır.⁹

1.1. Algısal ve Örgütsel-Bürokratik Sınırlamalar

Thomas C. Schelling şiddetin önceden kestirilemeyen belirsiz özelliğinin, kararların mükemmellikten uzak yönetimlerce teşkilatlanmış ve hata yapabilmek için insanlar tarafından alınmasından ve uygulanmasından kaynaklandığını belirtmektedir.¹⁰ Başka bir deyişle, insanoğlunun hata yapabilir olması ve karar verme süreçlerinin mükemmel olmaması akli davranışların önündeki iki temel engel olarak görülmektedir. Bu iki engel, “akli olacakken olamama” önermesinden hareket eden iki yaklaşımda ifadesini bulmaktadır. Birinci yaklaşım, açıklayıcı kavram olarak, “yanlış algı”nın üzerinde dururken; ikinci yaklaşım “örgütsel ve bürokratik süreçler”in altını çizmektedir.

Bazı yazarlar stratejik davranışı, nesnel gerçeklik ile gerçekliğin algısı arasındaki farklılaşmalarla açıklamaktadırlar. Uluslararası ilişkiler bilim dalında bu yaklaşıma en gelişmiş şeklini veren Robert Jervis olmuştur.¹¹ Bu kuramı geliştirenlere göre, karar vericiler çoğu kez olayların nesnel şekillenmelerini dikkate alarak harekete geçmezler. Olayların zihinlerinde meydana getirdikleri imgelere karşılık verirler. Bu imgeler ise, hatalı ve eksik algıların sonucunda oluşur. Gerçek ile algı arasındaki fark, eksik bilgilerin, inançların, değerlerin, tarihi tecrübelerin, önyargıların, kültürel kibir ve benmerkezciliğin nesnel gerçekliği tahrif etmesinden kaynaklanır.

Kore Savaşı’nda bu tür bir yanlış algılama ABD ve müttefik silahlı kuvvetlerin bozguna uğramasına sebebiyet vermiştir. 1950 yılının sonbaharında ABD ve müttefikler Kuzey Kore kuvvetlerini kısa sürede 38. paralelin kuzeyine püskürtmüşler ve *status quo ante bellum*’u tesis etmişlerdir. Bu hızlı askeri başarıdan güç alan ABD yönetimi savaşın siyasi amacını genişleterek iki Kore’yi tek bir devlet halinde birleştirmeye karar vermiştir. Bu amaçla Kuzey Kore topraklarına girip Çin Halk Cumhuriyeti’ni teşkil eden Yalu nehrine doğru büyük bir süratle ilerlemiş ve birkaç gün içinde Yalu kıyılarına, yani Çin sınırına dayanmıştır. Bunun üzerine endişeye kapılan Çin, savaşa büyük bir kuvvetle müdahale edince ABD ve müttefik kuvvetler fazla bir direnç gösterememiş, büyük kayıplar vererek bozgun şeklinde Güney Kore topraklarına çekilmek zorunda kalmıştır. Türk Tugayı’nın

⁹ “Stratejik belirsizlik” sorunuyla akademik kariyerimin ilk yıllarında da ilgilenmiştim. Günümüzde, uluslararası ilişkiler bilim dalının ve onun bir alt-dalı olan Stratejik Araştırmaların önemli bir konusu olmaya devam ediyor. Bkz. Ali L. Karaosmanoğlu, “On the Logic of Strategic Behavior”, *The Turkish Yearbook of International Relations* (1973), 102-118.

¹⁰ Thomas C. Schelling, *Arms and Influence* (New Haven: Yale University Press, 1966), 93.

¹¹ Robert Jervis, *Perception and Misperception in International Politics* (New Jersey: Princeton University Press, 1976).

başarılı bir savunma örneği verdiği Kunuri muhabeleleri de bu çekilme sırasında meydana gelmiştir. Birleşmiş Milletler Kuvvetleri Komutanı General Mac Arthur ve Washington yönetimi Çin'in müdahale edeceğini beklemiyorlardı. Onlara göre Kuzey Kore, esas itibarıyla savaşın başından beri, Pekin'in değil Moskova'nın himayesi altındaydı. Moskova'nın desteği ise, silah yardımı ile sınırlı kalacaktı. Daha vahim olanı, General Mac Arthur'un Çin Halk Cumhuriyeti'ni geri kalmış bir düşman gibi değerlendirmesi ve küçümsemesiydi. Amerikalı komutana göre, Çin köhne silahlarla donatılmış ve doğru dürüst konvansiyonel savaş eğitimi görmemiş ordusuyla, jetleri uçurmayı beceremeyen pilotlarıyla ABD'ye karşı bir askeri harekate cesaret edemezdi. Böylece, yanlış istihbarat ve General Mac Arthur'un kibri ve benmerkezciliği nedeniyle düşmanın niyet ve yeteneklerinin tamamen yanlış algılanması savaş tarihinin büyük bozgunlarından birine sebep olmuştur.¹²

Graham Allison 1962'de cereyan eden ve dünyayı nükleer felaketin eşiğine getiren Küba füze krizini 1971'de yayınladığı kitabında üç ayrı model üzerinden tahlil etmiştir: akılcı aktör modeli, örgütsel davranış modeli ve bürokratik yönetim modeli. Daha sonra 1999'da Küba krizi ile ilgili belgelerin gizlilik derecesi kaldırılınca Graham Allison, Philip Zelikow ile birlikte aynı konuyu gene üç model altında, fakat daha ayrıntılı şekilde yeniden kaleme almıştır.¹³

Akılcı aktör modeli bazı varsayımlar üzerine kurulmuştur. Bir, akli davranan aktör tek başlı bir birimdir. İki, bu aktörün gerçekleştirmek istediği amaçlar (çıkarları, değerleri gibi) söz konusudur. Bunlar “kazanç” veya “kazanım” olarak tanımlanır ve bu şekilde işlevsellik kazanır. Hatta, Oyun Kuramı gibi akılcı kuramlarda, amaçlar sayılarla ifade

edilmektedir. Üç, akılcı aktör amacını gerçekleştirmek için önündeki çeşitli yol ve yöntemler (araçlar) arasında seçim yapmak zorundadır. Dört, her tercihin değişik sonuçları olacaktır. Aktör karar verirken her sonucun muhtemel değerlendirmesini yapmak durumundadır. Beş, aktör gelir-gider dengesinin hesabını yaparken getiri en yüksek olan tercihi yapma eğilimindedir; yararı maksimize etmeye çalışır.

Ancak, sorun akılcı modeldeki kadar basit değildir. Allison'un diğer iki modelini de dikkate alırsak, hiçbir stratejik kararın ve eylemin saf akılcı modellerle açıklanamayacağını, çünkü kararların siyasi dengeleri ve çıkarları gözettiğini, gayet girift teşkilatların içinde ve siyasi-bürokratik süreçlerin sonucunda alındığını ve uygulandığını biliriz. Ayrıca, örgütsel yapılagelişlere (rutinlere) ve askeri talim-namelere göre işleri yürütmenin değişen koşullara uymayı zorlaştırabileceğini ve akılcılıktan ciddi sapmalara sebep olabileceğini de unutmamak gerekir. Allison ve Zelikow Başkan John F. Kennedy'nin karmaşık teşkilatlar ve bürokratik politikalar yüzünden nasıl zaman zaman devre dışı kaldığına dair ilginç örnekler

¹² Ali L. Karaosmanoğlu, “Kore Savaşı'nın Siyasi-Stratejik İkilemleri”, *Kore Savaşı: Uzak Savaş'ın Askerleri* içinde (Der.) Mehmet Ali Tuğtan, (İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2013), 31-52. Kültürel benmerkezciliğin ABD siyasetini ve stratejisini nasıl etkilediği hakkında, Bkz. Patrick Porter, *Military Orientalism: Eastern War Through Western Eyes* (Oxford: Oxford University Press, 2013), 1-20.

¹³ G.Allison and P. Zelikow, *Essence of Decision: Explaining the Cuban Missile Crisis* (New York: Longman, 1999).

vermektedir. Küba krizini yönetmek amacıyla Ocak 1962'de Beyaz Saray'da çalışmaya başlayan Yürütme Kurulu'nun (*Executive Committee-EXCOMM'un*) gizli zabıtları 1997-1998'de yayınlanınca, krizin yönetimiyle ilgili o zamana kadar bilinmeyen kayda değer, hatta vahim noktalar açığa çıkmıştır. Örneğin, Sovyetler Birliği 1950'lerin sonuna doğru NATO'nun güney kanadı dahil Avrupa'ya hedef alan orta menzilli nükleer başlıklı füzeler konuşlandırmıştır. ABD, bu yeni durumu dengelemek maksatıyla Türkiye ve İtalya'ya onbeş adet orta menzilli Jüpiter füzesi ve İngiltere'ye de Thor füzelerini yerleştirmiştir. Ayrıca, Türkiye'ye taktik nükleer bomba taşıyan F-100 uçakları (avcı bombardıman uçakları-*fighter-bombers*) da göndermiştir. Bu savunma tertiplerinin muhtemel bir Sovyet tarruzu karşısında harekete geçirilmesine ilişkin iki plan söz konusuydu: orta menzilli nükleer füzeler için Acil Avrupa Savunma Planı (*Emergency European Defense Plan-EDP*) ve taktik nükleer silahlar için Hızlı Tepki Tetikleme Planı (*Quick Reaction Alert Plan-QRA*). Yürütme Kurulu'ndaki müzakere zabıtları, bu planlardan sadece Pentagon'dan katılan askerlerle birkaç yüksek sivil bürokratin haberdar olduğunu göstermiştir. Başkan Kennedy dahil, geri kalan üyelerin hiç birisinin ne söz konusu kısaltmaların ne de açıklamalarının ne ifade ettiğini bildikleri anlaşılmıştır. Görüşmeler bir süre Pentagon'dan gelen asker ve sivil bürokratların devamlı kısaltmaları kullamaları ile devam etmiştir. Ancak, Kennedy EDP'nin ve QRA'nın ne olduğunu ve içeriklerini sorunca mesele açığa çıkmıştır. Her iki belgenin de son derece müphem bir üslupla kaleme alındığı ve müttefik ülkelere bir Sovyet saldırısı durumunda söz konusu nükleer silahlara başvurma kararının doğrudan Avrupa'daki NATO Komutanı ve yerel ABD komutanlıklarına ait olduğu şeklinde yorumlanabileceği ve Başkan'ın onayının gerekliliğinin sarihle belirtilmediği ortaya çıkmıştır. Bunun üzerine Başkan Kennedy, Başkan'ın onayının kesinlikle gerekli olduğunu belirten bir talimatın derhal Avrupa'daki ilgili komutanlıklara gönderilmesi talimatını vermiştir. Başkan'ın görüşüne itiraz eden bazı üyeler, Başkan'ın böyle özel bir talimatının riskli durumlara sebebiyet vereceğini, özellikle Türkiye ve İtalya'nın güvenliğini tehlikeye düşüreceğini ileri sürmüşlerdir. Sonunda, kısa bir tartışma ve bir günlük geciktirme (savsaklama) denemesinden sonra Başkan'ın talimatı gerekli mercilere gönderilebilmiştir. "Gerekli merciler" listesine, konuyla doğrudan ilgili olan NATO üyeleri Türkiye ve İtalya dahil edilmemiştir.¹⁴

Siyasi liderlerin kendi devlet teşkilatlarını denetim altında tutma imkanlarının ne kadar sınırlı olduğu gerçeği Küba krizinin gizli belgeleri açıklandıktan sonra bir defa daha ortaya çıkmıştır. Pentagon'u sistem analizi gibi akılcı matematik yöntemlerle tanıştıran Kennedy'nin Savunma Bakanı McNamara, Küba krizinden kırk yıl sonra, nükleer savaşın önlenmesinde akılcı modellerin yeterli olmayabileceğini geçmiş tecrübelerine dayanarak itiraf etme noktasına gelmiştir.¹⁵

Yanlış algılamalar ve örgütsel yetersizliklerin, akılcı stratejik kararları ve davranışları bozdukları bir gerçektir. Jervis ve Allison'un gerçekleştirdikleri araştırmalar, stratejik çalışmalara değerli katkılar teşkil etmiştir. Strate-

¹⁴ Allison and Zelikow, *Essence of Decision*: 18-27, 197-201.

¹⁵ Bkz. *Robert McNamara Interview by Erol Morris, The Fog of War: Eleven Lessons from the Life of Robert S. McNamara*, (Sony Pictures Classics, 2003).

jik kararların tek merkezli yapılar içinde salim kafalı ve tam bilgili “dahiler” tarafından alınmadığını açıklıkla göstermiştir. Kararların, genellikle karmaşık, düzensiz ve yorucu süreçler sonunda hata yapmaya hazır zihinler tarafından verildiğini ve gerçek dünyadaki modern devlette bu sorunun kusursuz bir akılcı çözümünün belki de mümkün olmayacağını düşündürmüştür. Vardıkları açık ya da zımnî sonuç şudur: Söz konusu sakatlıklar ve engellerin üstesinden gelinirse, akılcı modeller kullanılarak akılcı stratejik davranışlar mümkün kılınabilir. Ancak “klasik gerçekçilik” diye anılan kuramlara eğilim gösterenler, aklın pek çok karmaşık dışsal etkenler yüzünden tutulabileceğini kabul etmekle birlikte, stratejik davranışın belirsizliğinin daha ziyade o davranışın kendi niteliğinden ve içsel mantığından kaynaklandığını ve stratejistler ile plancılardan bu noktayı çoğu zaman ihmal ettiklerini ileri sürmektedirler.

1.2. Gücün İlişkisel ve Göreli Olması

“Güç” kavramının ilişkisel ve göreli olduğunun unutulması stratejide ve savunma planlamasında önemli hatalara sebep olmaktadır. (E)Tuğgeneral Nejat Eslen milli gücü, başka bir deyişle, devletin tamamen kontrol altında tutabildiği varsayılan gücünü şöyle tanımlamaktadır: “Ulusal güç, bir devletin ulusal çıkarlarını korumayı ve geliştirmeyi sağlayan ulusal hedeflerin elde edilmesi amacı ile kullanılabileceği araçların toplamıdır”. İlk bakışta güç, kendi yapıcı unsurları itibariyle karar mercilerinin hesaplayabileceği, en azından kesine yakın tahminlerde bulunabileceği, hatta artırarak depolayabileceği bir meta gibi algılanır.¹⁶ Gücün, bu şekilde, maddi ve manevî unsurlarının analizi ve sayısallaştırılması, hiç şüphesiz, plancılara ve karar vericilere yararlı ve yardımcı olmaktadır. Bu yaklaşım, planlamanın durum değerlendirmesi aşamasında değerli bir başlangıç olabilir. Ancak, bu yaklaşıma haddinden fazla ağırlık vererek, gücün ve dolayısıyla stratejinin ilişkisel ve göreceli kavramlar olduğunu ihmal etmek, ya sebepsiz bir çekingenliğe ve korkuya, ya da sonu hüsrana olan bir rahatlığa yol açabilir. İlgili aktörlerin maddi güç unsurları yanında siyasi niyetleri anlaşılmasın ve bu anlamda tehdiye varmayan mevcut riskler tespit edilmeden oluşturulan stratejiler ve yapılan planlar isabetli olamaz. Ya gereksiz harcamalara ya da etkisizliğe sebep olur.

Ancak, planlayıcılar bu noktaya dikkat etseler dahi, tam bir berraklık temin edilemeyebilir. Olayların cereyan ettiği tarihsel ortamın da isabetle tahlil edilmesi gerekmektedir. Raymond Aron gücün iradi, ilişkisel ve göreceli niteliğini ön plana çıkararak, belirsizliğini vurgular.¹⁷ Gücü hesaplamanın zorluğu, onu belli bir hedefe doğru harekete geçirme niyetinde olduğumuz anda başlar. O andan

¹⁶ Milli gücün unsurları için, bkz. Nejat Eslen, *Tarih Boyu Savaş ve Strateji* (İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2009): 203-212; ve Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika* (Bursa: MKM Yayıncılık, 2011): 133-149. Benzer savlar için, bkz. Soğuk Savaş yıllarında, ABD’nin “sınırlı savaş” doktrinine önemli katkılarda bulunan, Klaus Knorr, *Power and Wealth: The Political Economy of International Power* (New York: Basic Books, 1973), 13-15, 193.

¹⁷ Raymond Aron, *Paix et Guerre entre les Nations* (Paris: Calmann-Lévy, 1962), 58-80. Benzer savlar için, bkz. Soğuk Savaş yıllarında, ABD’nin “sınırlı savaş” doktrinine önemli katkılarda bulunan, Klaus Knorr, *Power and Wealth: The Political Economy of International Power* (New York: Basic Books, 1973), 13-15, 193. ¹⁶ Clausewitz, *Savaş Üzerine*, Kitap 1, Bölüm 1.

itibaren tamamen farklı bir bir anlayış ve kavrayış düzeyine adım atmış oluruz. Clausewitz'in dediği gibi, savaş canlı bir gücün cansız bir nesne üzerindeki hareketi değil, iki canlı ve hasım iradenin çatışmasıdır.¹⁸ Burada karşılıklı eylemler söz konusudur. Bu anlamda güç, sadece maddi ve manevi unsurlardan meydana gelmez; aynı zamanda tüm bu unsurların belli bir tarihi bağlam içinde ve belli hedeflere doğru harekete geçmesinden doğar. Gerçek güç, belli tarihsel şartlar içinde karşıt iradelerin çatışmasıyla ortaya çıkar. Ondan önce tam olarak bilinemez, hesaplanamaz. Ancak, geniş bir hata payıyla değerlendirilebilir.

Askeri operasyonların ve askeri stratejinin hedefi hasmın iradesini teslim almaktır. Hasmın ülkesi tamamen işgal edilse bile, eğer hasmın iradesi kırılmamış ise, savaş sona ermemiş demektir. Yunan işgal kuvvetlerinin Kütahya-Eskişehir muharebesini kazanması savaşı bitirmemiştir. Yunan kuvvetlerinin Ankara'ya yaklaşmaları gibi vahim bir durum, Mustafa Kemal Paşa'yı savaşın bittiğine ikna edememiştir. Britanya ve Yunanistan hükümetleri'nin maddi ve manevi güç dengesini yanlış değerlendirmeleri, Sakarya muharebesinin muhtemel sonuçlarını öngörememelerine sebep olmuştur. Sıcak savaşa varmayan bir güç ilişkisinden örnek vermek gerekirse, 1962 Ekim'inde Moskova'nın Küba'ya füze üssü kurmasının muhtemel sonuçlarını tahmin edememesinden söz edebiliriz. Savaş tarihi, bunlara benzeyen örneklerle doludur. Gerçek gücün ölçümü, ancak bir tarihi analiz ile ve karşılıklı etkileşim sürecinin sonuçlanmasıyla gerçekleştirilebilir. İsabetli bir planlamada, stratejinin içsel mantığına ilişkin aşağıdaki hususları da dikkate almak gerekmektedir.

1.3. Etkileşimin Sınırları

İkinci zorluk, etkileşim sürecinin gerçek sınırlarının belli olmamasından ortaya çıkmaktadır. Clausewitz'in anlatımıyla, “eyaletlerin ele geçirilmesi, kentlerin, müstahkem mevkiilerin, köprülerin, yolların mühimmat depolarının işgali bir muharebenin yakın amaçlarını oluşturabilirse de, hiçbir zaman nihai amacını teşkil edemezler... Dolayısıyla bütün bu amaçlar sadece birer atlama tahtası, birer adım sayılmalıdır. İsterseniz buna etkin prensipe götüren yollar da diyebilirsiniz, fakat hiçbir zaman etkin prensipin kendisi diyemezsiniz”.¹⁹ Muharebe, savaşın bütünüyle bağlantılı olduğu için, çatışmaların taktik ve operatif düzeylerdeki gidişatı, savaşın siyasi-stratejik sonuçlarını da etkiler. Savaşın hiçbir düzeyi ne o günkü ne de savaş sonrası siyasetten kopabilir. I. ve II. Dünya Savaşlarının, savaş sonrası koşulları hazırladığı inkar edilemez. Versailles Barış Antlaşması'nın iki savaş arasındaki Avrupa'nın ve özellikle Almanya'nın koşullarını hazırladığı daima tekrarlanan bir gerçektir. II. Dünya Savaşı'nda müttefiklerin Almanya ve Japonya'ya karşı uyguladıkları kayıtsız şartsız teslim stratejisinin çift kutuplu dünyanın şekillenmesine katkıda bulunmadığını rahatlıkla söyleyemeyiz.

¹⁸ Clausewitz, *Savaş Üzerine*, Kitap I, Bölüm 1.

¹⁹ Clausewitz, *Savaş Üzerine*, Kitap III, Bölüm I (3).

1.4. Siyasi Amaçların Çeşitliliği

Realist uluslararası ilişkiler kuramının, stratejik-diplomatik davranışı, “basitlik” veya “tutumluluk ilkesi”²⁰ adına, güç, güvenlik ve maddi çıkar eksenine hapsedmesi, aslında gerçeklikten uzaklaştıran bir yaklaşım teşkil etmiştir. Saiklerin ve amaçların çeşitliliğinin görmezden gelinerek, araçlara ağırlık verilmesine yol açılmıştır. Böylece, strateji kavramının belkemiğini teşkil eden amaç-araç ilişkisi yapay bir şekilde salt araçsal bir görünüme bürünmüştür. Kesinliklere ilişkin merakıyla müsbet bilim yöntemleri kullanan modern uluslararası ilişkiler kuramlarının, “basitlik ilkesini”, uyulması zorunlu bir kural olarak kabul ettiği anlaşılmaktadır. Bu ilke, bilimsel araştırmada fazlalıkları atmak, bağımsız değişkenleri en aza, hatta teke, indirmek, çokluktan sakınmak anlamına gelmektedir. Oysa, kendine saygı, itibar, adalet duygusu, bir fikrin ve ideolojinin gereğinin yerine getirilmesi, belli bir kimliğin korunması veya oluşturulması, şan ve şöret de, maddi çıkarlar ve güvenlik kadar stratejik davranışın gerçek amacı olabilmektedir. Stratejik davranışın amacı tüm tarihi dönemlerde, tüm medeniyetlerde, tüm uluslararası sistemlerde ve tüm aktörler nezdinde tek bir nedene indirgenemez.²¹ Kazanç ve kaybın sadece maddi çıkarlar temelinde değerlendirilmesi stratejik analizleri yanlış sonuçlara götürür. Stratejik analizin araçlar üzerinden anlaşılması kadar amaçlar üzerinden anlaşılması da önemlidir. Fransız ihtilali ve Napolyon savaşlarıyla, devletlerin siyasi rejimlerinin değiştirilmesi veya eski rejimlerin devamının sağlanmasının önemli birer savaş amacı haline gelmesi çarpıcı bir örnektir.

1.5. Savaştan Elde Edilecek Yararın Değişkenliği

Savaştan elde edilecek yararın değişkenliği ve belirsizliği de stratejik davranışın başka bir içsel boyutudur. Uluslararası politikada beklentiler görecelidir. Savaşta ve krizde atılan adımlara ve girilen eylemlere göre değişir. Aynı siyasi amacın değeri ve etkisi kişilere, halklara ve kültürlere göre değişmektedir. Aynı savaşta dahi bu tür farklılıklar ortaya çıkabilmektedir.²² Askeri müdahaleye rağmen siyasi amacın gerçekleştirilememesinin doğurduğu kayıp, muharip güç değil de askeri danışman göndermekten doğacak kayıptan çok daha büyüktür. Örneğin, ABD Vietnam’a doğrudan askeri müdahalede bulunmayıp, örtülü operasyonlarla Güney Vietnam’ı desteklemekle yetinseydi, Güney Vietnam’ın kaybının ABD üzerindeki etkisi çok daha az olabilirdi. Stratejik davranışta girilen her yeni yükümlülük çatışmanın sonucunun değerini taraflara göre azaltabilir veya çoğaltabilir.

Bu konuyla ilgili başka bir sorun, Kore Savaşı’nda tanık olduğumuz gibi, savaşın ortasında taktik veya operatif düzeylerdeki başarılardan cesaret alarak, beklen-

²⁰ Felsefenin ve positif bilimlerin gelişmesinde önemli bir rol oynayan bu ilkenin çeşitli anlamları ve İlk ve Orta Çağ’lardan zamanımıza kadar gelen uzun tarihi gelişimi için, bkz. Şafak Ural, *Basitlik İlkesi* (İstanbul: Kabcacı Yayıncılık, 2011).

²¹ Raymond Aron, *Paix et Guerre*, 81-102. Richard Ned Lebow, *A Cultural Theory of International Relations* (Cambridge University Press, 2008) Avrupa’nın değişik tarihi dönemlerinde stratejik davranışın amaçlarının nasıl ve hangi kültürel ve toplumsal süreçlerden geçerek oluştuğunu ayrıntılı şekilde açıklamaktadır.

²² Clausewitz, *Savaş Üzerine*, Kitap I, Bölüm I (11).

tilerin yükseltilmesi ve savaşın siyasi amacının değiştirilmesidir. Savaş tarihi bu konuda hem basiret, hem de basiretsizlik örnekleriyle doludur. Mustafa Kemal Paşa'nın, İstiklal Savaşı zaferinden sonra karşısında ciddi bir güç kalmamışken, Batı Trakya'ya yönelmemesi veya Musul'u almaya kalkmaması böyle bir basiret örneğidir ve Clausewitz'in şu paragrafını hatırlatmaktadır:

“Savaşı ve savaşın içinde yer alan tek tek seferleri, bir çarkın dişlileri gibi birbirine giren bir muharebeler zinciri olarak görmeye alışmaz da, bazı coğrafi mevkilerin, örneğin savunmasız bir eyaletin işgalinin başlı başına bir değer taşıdığını sanırsak, bu işgalleri elimiz değmişken cebimize (atabileceğimiz)... bir kazanç olarak görmeye başlarız. Ve bunları bir olaylar zincirinin halkaları olarak görecekte yerde kendi başarılarına yeterli birer başarı sayacak olursak, ileride başımıza bir iş açıp açmayacaklarını düşünmeyi unuturuz. Askerlik tarihinde bunun ne kadar çok örneklerine rastlanmıştır!”²³

2. SAVUNMA PLANLAMASI VE STRATEJİ

Savunma Planlaması, devletin (veya devlet olmayan örgütlü siyasi aktörlerin) geleceğe yönelik olarak savunmasının hazırlanmasıdır; ve bu işlem hükümetlerin süreklilik arz eden temel görevlerinden biridir. Bu görev aşağıdaki hususları kapsar:

- Küresel, bölgesel ve ülkesel bir **durum değerlendirmesi** yapmak ve bu çerçevede **tehdit ve riskleri değerlendirmek**; küresel ve bölgesel siyasi-stratejik rol tercihleri ve beklentiler sunan bir **vizyon** (orta ve uzun vadede ülkenin dünyadaki yerini ve rolünü tahayyül etmek) geliştirmek;²⁴
- Vizyondan esinlenerek, **siyasi amaçları** açık ve seçik olarak formüle etmek;
- Amaçlar ile Araçların uyumunu sağlamak;
- Askeri stratejik planlamayı, kuvvet planlamasını ve hareket planlamasını yapmak; bu çerçevede **tehditlere mi, yeteneklere mi**, yoksa her ikisine de aynı oranda mı ağırlık verileceğine karar vermek;
- Her türlü askeri faaliyetin etkili biçimde icra edilebilmesi, gerekli silah sistemlerinin sağlanması ve yatırımların yapılabilmesi için yeterli kaynağın mevcut olup olmadığını değerlendirmek; eğer **yeterli kaynak** temin edilemiyorsa stratejik planları revize etmek;
- Müttefikler ile işbirliğine devam etmek.

²³ A.g.e. *Kitap III, Bölüm I (4)*.

²⁴ Colin S. Gray, *The Strategy Bridge: Theory for Practice* (Oxford University Press, 2010):18. Bildiğim kadarıyla, stratejik incelemeler literatüründe savunma planlamasının bir unsuru olarak “vizyon” terimini ilk defa kullanan Colin S. Gray'dir. “Büyük strateji” terimi daha çok kullanılmasına rağmen, tam olarak “vizyon”u ifade etmemektedir. Daha dardır, fakat kavramlaştırma düzeyi daha yüksektir. Genellikle şöyle tanımlanabilir: Orta ve uzun vadede ülkenin tüm kaynaklarını amaç-araç uyumu ışığında düşünmek ve planlamak. Örneğin, bkz. Williamson Murray, Richard Hart Sinnreich, James Lacy (der.), *The Shaping of Grand Strategy: Policy, Diplomacy, and War* (Cambridge University Press, 2011).

Savunma planlamasının kapsadığı görevler listesi hiyerarşik bir sıralamaya tabi olmadığı gibi, nihai de değildir. Yeni görevler listeye eklenebilir ya da daha ayrıntılı başka bir liste oluşturulabilir. Ancak, her görev planlamanın sağlıklı yapılması için büyük önem taşımaktadır. Ayrıca, plana başlamak veya planı değiştirmek için bir durum değerlendirmesi yapmak zaruridir. Hiçbir plan nihai değildir. Şartlar değiştikçe, planlar da kendini yeni durumlara uyarlar. Onun için, planlıların alternatiflere daima hazırlıklı olmaları gerekir.

2.1. Siyasi-Stratejik Durum Değerlendirmesi

Savunmayı planlarken öncelikle yapılması gereken işlerden biri, durum değerlendirmesi yapmaktır. Bu işlem, dünyaya ve olaylara bakış tarzını ve belli bir zaman dilimi içinde yapılması gerekenleri kapsayan genel bir terimdir. Akıl yürütme biçimlerini, değerlendirme ölçütlerini, problem çözme yaklaşımlarını ve fenomenleri açıklama ve anlama maksatıyla düşünceyi düzenleme imkanı sunan kavramsal ve uygulamaya dönük bir çerçeve çizer. Aslında, bu çerçeve savunma planının tümü için geçerlidir.

Durum değerlendirmesinin üç coğrafi boyutu vardır: Küresel, bölgesel ve ülkesel. Unutulmaması gereken başka bir ayırım da, nesnel boyut ile öznel boyut arasındaki ayırımdır. Nesnel boyut mevcut ve değişme eğilimi gösteren tarihi, siyasi ve toplumsal şartların tümünü kapsar. Burada söz konusu olan bağlamdır. Uluslararası sistemlerin (küresel ve bölgesel) yapıları, yani güç ilişkilerinin ve işbirliğine dayanan uluslararası rejimlerin oluşmasının meydana getirdiği yapılar ile ortak değerlerin ve normların şekillenmesine dayanan normatif yapılar ele alınır. İkinci boyut ise öznel boyuttur ki, burada aktörlerin siyasi rejimleri, toplumsal ve ekonomik sorunları ve siyasi amaçları söz konusudur.

Sınırlı ve yavaş değişim geçiren ulusal ve uluslararası ortamlarda durum değerlendirmesi nispeten daha kolaydır. Bu gibi durumların en güzel örneklerinden birisi Soğuk Savaş'tır. O dönemin iki blok ve iki süpergüç ile şekillenen, esneklikleri ve dinamizmi kaldırmayan uluslararası sistemi, içte ve dışta, güç ilişkilerindeki değişimlere izin vermiyordu. O yıllarda, nükleer dehşet dengesinin oluşturduğu büyük varoluşsal risk, iç ve dış politikalarda durağan bir istikrarı sürdürmekteydi. Soğuk Savaş'tan sonra, küreselleşme ve değişim büyük ölçüde hız kazanmıştır. Siyasal, toplumsal, ekonomik ve askeri hareketlilik artmıştır. Güvenlik riskleri hem çeşitlenmiş hem daha da müphemleşmiştir. Savaşların özellikleri önemli değişiklikler geçirmiş, dış politika ve şiddet kullanmanın amaçları ve araçları çeşitlenmiştir. Manevi etnik değerler, din ve mezhepler, savaşların amacı haline gelirken, siber ortamlar savaş aracı olarak kullanılmaya başlanmıştır. İç siyaset ile dış siyasetin içiçe girmesi klasik bir norm olan iç işlere karışmama ilkesini büyük ölçüde zayıflatarak, devletlerin münhasır yetki alanlarını daraltmıştır. Öte yandan, ulusal ile uluslararası olanın, bölgesel ve yerel ile küresel olanın içiçe girmesi, terörle, suç örgütleriyle ve çevre sorunlarıyla mücadele için diğer devletler ve devlet olmayan kuruluşlarla işbirliği içinde hareket etmek zorunluğunu ortaya çıkartmıştır. Ayrıca, demokratik değerler, temel hak ve özgürlükler uluslararası siyasette eskiye oranla daha fazla öne çıkarken, bu değerlerin uygulanmaları güç dengelerine ve büyük devletlerin dış politika amaçlarına bağımlı kalmıştır.

Bölgesel durumlara gelince, tüm bu sorunları ve dinamizmi en yoğun ve en yıpratıcı şekilde yaşayan ülkeler ve toplumlar Türkiye'nin yer aldığı coğrafyada bulunmaktadır. Küresel ve bölgesel düzeyde yaşanan tehdit ve risk çeşitlenmesi güvenliği ve savunmanın dönüşen şartlara uyarlanmasını zorunluluk haline getirmektedir. Bu nedenle, durum değerlendirmesi işleminin tamamlanması için, yukarıdaki türden tespitlerin savunma üzerindeki etkilerini belirleyip, nasıl bir savunma, nasıl bir silahlı kuvvetler sorularına cevap aramak gerekmektedir. Bu soruların cevabını verebilmek maksadıyla, söz konusu siyasi ve toplumsal değişimin ve dönüşümün bugünkü ve gelecekteki silahlı çatışmalar üzerindeki etkilerini ve “yeni savaşların” özelliklerini araştırmak gerekmektedir.

2.2. Dört Savaş Modeli

“Yeni savaşların” özelliklerini daha iyi anlatabilmek maksadıyla yirminci ve yirmibirinci yüzyıllara bakarak, dört savaş modelinden söz etmek mümkündür: Konvansiyonel savaş, Soğuk Savaş (nükleer-konvansiyonel savaş), barış operasyonu ve melez savaş. Zamanımızda, savaşların farklı özellikler göstermeleri, savunma planlayıcılarını silahlı kuvvetleri yeni rollere ve ihtiyaçlara göre hazırlamak maksadıyla farklı modelleri aynı plan içinde kullanmaya yöneltmektedir.

2.2.1. Konvansiyonel Savaş Modeli

Bu model toprak işgal etmek, fetih, stratejik noktaları denetim altına almak, belli bölgelerde hakimiyet kurmak veya bu tür arzu ve ihtiras besleyen hasımları yıldırma ve caydırma ya da onlara karşı öz savunma yapmak amacıyla düzenli ordular kurmayı ve gerektiğinde harekete geçirmeyi kapsar. Fransız İhtilali ve Napolyon savaşlarıyla yukarıda sözünü ettiğimiz amaçlara mevcut siyasi rejimleri ve toplumsal düzenleri değiştirmek veya idame ettirmek de eklenmiştir. Gene aynı dönemde Avrupa’da zorunlu askerlik hizmeti vatani görev olarak kabul edilmiştir.

Yirminci yüzyılda düzenli ve büyük ordularla yapılan savaşlar ve caydırmalar devam etmiştir. Birinci ve İkinci Dünya Savaşları bu türün en çarpıcı örnekleridir. Yirmibirinci yüzyılda, konvansiyonel savaşların tamamen ortadan kalktığını söylemek mümkün değildir. Bugün konvansiyonel çatışmalar daha çok melez savaşların boyutlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Her iki Körfez Savaşı’nın ilk safhalarında ve Güney Osetya Savaşı’nda (2008), tarafların konvansiyonel kuvvetleri ve taktikleri önemli rol oynamıştır. Asya-Pasifik’te ve Orta Doğu’da uygulanan caydırma ve dengeleme stratejilerinin de, büyük ölçüde konvansiyonel kuvvetlere dayandığına tanık oluyoruz. Tecrübeyle biliyoruz ki, kırsal terör örgütlerinin ve gerillanın asimetrik savaşlarda konvansiyonel kuvvetlere karşı nihai zaferi elde etmeleri mümkün değildir. Öte yandan, konvansiyonel kuvvetlerin siyaset ve diplomasiye kopuk operasyonlarla terörü ve gerillayı bitirmesi de mümkün olmamaktadır.

2.2.2. İki-Blok ve Nükleer Caydırma Modeli

Soğuk Savaş'ta, her iki blokun planlayıcıları hem nükleer dengeye hem de konvansiyonel dengeye dikkatle eğilmek zorundaydılar. Temel siyasi-stratejik amaç, muhtemel bir nükleer savaşı hayati menfaatlerden taviz vermeden engellemektir. İki blok arasında nükleer ve konvansiyonel dengelerin istikrarını sürdürmek için nükleer ve konvansiyonel kuvvetleri, caydırma unsurları olarak kullanmak gerekiyordu. O dönemde büyük mekanize birlikler, taktik ve operatif doktrinler ve ateş gücünü ve hareketliliği artırmak amacıyla teknolojiyi öne çıkarmak bu modelin temel özellikleri arasındaydı. Aynı dönemde üç özellik daha söz konusuydu. Bir, askeri tedbirlere paralel olarak, nükleer ve konvansiyonel silahların sınırlandırılması müzakerelerinin siyaset ve diplomasiyi öne çıkarması. İki, sınırlı konvansiyonel savaş ve nükleer caydırma stratejilerinin, özellikle ABD'de sistem analizine ve matematiksel modellerle akıl yürütmeye geniş yer ayırması. Üç, Vietnam'da melez savaşların ilk örneklerine tanık olmaya başlamamız ve eski alışkanlıkların ve sınırlı konvansiyonel savaşlarda matematiksel rasyonalite modellerine aşırı güvenmenin vahim stratejik hatalara sebebiyet vermesi.

2.2.3. Barış Operasyonu ve İnsani Müdahale Modeli

Soğuk Savaş'ın son yıllarından itibaren Birleşik Krallık ve Fransa gibi bazı Batı Avrupalı müttefikler silahlı kuvvetlerini seferi harekate göre düzenlerken, diğerleri iki-blok programını kullanmaya devam etmişlerdir. Tüm Doğu Avrupalı yeni NATO ülkeleri ve Almanya eski programa bağlı kalmayı uzun süre tercih etmişlerdir. Almanya'nın değişimi kabul etmesi, ancak 2000'li yılların ortalarında mümkün olabilmiş ve bu süre içinde anavatanın askeri işgal ihtimaline karşı savunulması savunma planlamasının ana eksenine olmaya devam etmiştir. Bugün artık NATO üyelerinin çoğu değerlerin savunulmasını, siyasi, sosyal ve ekonomik istikrarın artırılmasını öncelikli tercih haline getirmişlerdir. Zorunlu askerlik sistemini kaldırmışlar, taktik seyyar mekanize kuvvetlerini stratejik seyyar yurtdışı sefer kuvvetine dönüştürmüşlerdir.

Bu modelin menşeyini, geleneksel barış operasyonlarında aramak yerinde olur. Barış operasyonları Soğuk Savaş'tan sonra, bölgesel istikrarı sağlamak ve yeniden inşa etmek görevlerini de yapmaya başlamışlardır. Eski dönemin barışı koruma operasyonları ile bugünkiler arasındaki diğer önemli bir fark da, günümüzdekilerin çok daha geniş kuvvet kullanma yetkisine sahip olmalarıdır. Eskiler, sadece kendilerini savunmak için orantılı güç kullanma yetkisine sahipken, zamanımızdakiler tayin edilen ölçüler içinde barışı korumak, hatta tesis etmek amacıyla da zor kullanabilmektedirler.

2.2.4. Melez Savaş Modeli

Devletler ve devlet olmayan aktörler çeşitli amaçlarla konvansiyonel savaşlara girebildikleri gibi, melez savaşlara da girebilirler ve sınırlı askeri harekate da başvurabilirler. Günümüzde, NATO ülkelerinin çoğu tek bir savaş modeline göre örgütlenmemekte, melez savaşlarla başedebilmek amacıyla da örgütlenmektedirler. Bu tür savaşlara sadece düzenli ordularla ve konvansiyonel taktiklerle ya

da sadece hava kuvvetleriyle müdahale etmek başarıya götürmemektedir. Afganistan, Irak ve Suriye tecrübelerinden sonra bu konu tartışma konusu olmuştur. Mevcut eğilim, Suriye’de görüldüğü gibi, melez savaflara mümkün olduğu kadar askeri müdahaleden kaçınma veya sadece hava hareketıyla müdahale şeklinde ortaya çıkmaktadır.

Yirmibirinci yüzyılın savaflarını anlamak bakımından “melez savaş” yararlı bir kavramdır. Melez savaflar asimetriktir. Savaflan taraflar arasında çok büyük ölçekte askeri güç farkı olduğu için zayıf tarafların düzensiz silahlı mücadeleyi tercih etmekten başka çareleri yoktur. Melez savaflar, asimetrik olmaktan öte bazı başka özelliklere de sahiptirler. Bu savaflarda, büyük düzenli ordularla yapılan savaflar ile düzensiz savaflar arasındaki ayırım belirsizleşir. Çatışan taraflar aynı anda hem konvansiyonel hem gerilla, karşı-gerilla, kentsel ve kırsal gerilla taktiklerine başvurmaktadır. Savaşın ilk safhasında düzenli ordularla muharebeler sürerken, belli bir noktadan sonra konvansiyonel savaş gerilla savaflına ve terör eylemlerine dönüşebilir. Melez savaflarda genellikle ikiden çok savaflan taraf vardır. Devlet olmayan küçük silahlı birimler aynı zamanda hem merkezi otoriteyle, hem müdahaleci devletlerle, hem de birbirleriyle mücadele etmektedirler. IŞİD gibi terör örgütleri de tanklar ve ağır toplar gibi konvansiyonel silahları kullanabilmekte ve konvansiyonel taktiklere başvurabilmektedirler. Kobani muharebesi tam anlamıyla İkinci Dünya Savaflı’nda Normandiya çıkarmasından sonra Avrupa’da çok rastlanan konvansiyonel küçük şehir ve köy muharebelerine benzemektedir. IŞİD’in elinde tuttuğu binalar ve mahalleler koalisyonun hava kuvvetlerince vurulmuş, fakat bu yeterli olmamıştır. Ancak PYD ve Peşmerge’nin karadan müdahalesi ve Türkiye’nin desteğiyle Kobani IŞİD’in hakimiyetinden kurtarılabildiştir.

Bu tür savaflarda düzenli ordular konvansiyonel muharebeyi teknolojik üstünlük, sayı ve ateş gücü üstünlüğü sayesinde kolayca kazansalar bile, ülkeyi tamamen denetim altına almaları, toplumsal ve siyasal süreçleri kontrol edebilmeleri ve düzeni kurmaları son derece güçtür. Bu karmaşıklığa 1990’ların başında Balkanlar’da, günümüzde de en çarpıcı şekilde Afganistan, Irak ve Suriye’de tanık olmaktadır. Bu tür savaflarda, siyasal otoritenin rolü artmaktadır. Siyaset ile askeri kuvvet kullanma arasındaki bağlantılar tarihin hiçbir döneminde olmadığı kadar yoğunluk kazanmaktadır. Dini, kültürel, toplumsal ve insani değerlerin ve diplomasiyle sonuç almanın öne çıkması, savaş sırasında siyasal yönlendirmenin önemini artırmıştır.

Melez savaflarda bazı aktörlere karşı düşman merkezli savaş anlayışı devam etmekle birlikte, yerini büyük ölçüde halk merkezli anlayışa da bırakmaktadır. Coğrafi ve topografik terimlerle açıklanan “cephe” ve ağırlık merkezi” kavramları, zamanımızın savaflarında toplumsal ve psikolojik kavramlarla açıklanmaktadır. Halkın “aklını ve kalbini kazanmak” stratejik amaç haline gelmektedir. Halk zaman zaman hedef haline getirilirken, zaman zaman da korunması ve kalkındırılması gereken bir özne olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca yeni savafların en önemli özelliklerinden birisi, insan ve halk merkezli yaklaşımların taraflar ve üçüncü devletler bakımından meşruiyet unsuru haline gelmesidir.

Melez savaşlarda “zafer” kavramı muğlaklaşmıştır. Savaş kesintiler ve diplomatik girişimlerle devam eden uzun bir süreç şekli almıştır. Taraflar birbirlerini silahlardan tamamen arındıramamakta, tamamen kontrol edememektedir. Uzun süre devam eden karşılıklı operasyonlardan sonra yenilememeye durumu ortaya çıkmakta, taraflar bu sonuca razı olarak çatışmaları sonlandırmaktadırlar.

Özellikle operatif ve taktik düzeylerde teknolojik yeniliklerden yararlanmak önemli farklar yaratabilmektedir. Zayıf olan taraf da kendine uygun yeni teknolojileri kolayca temin edip kullanabilmektedir. Kaldı ki, teknolojik üstünlüğe gereğinden fazla güvenmek, Vietnam’da ve Irak’ta olduğu gibi, savaş tarihi-toplumsal-siyasal bağlamından uzaklaştırarak vahim hatalara zemin hazırlamaktadır. Günümüzde haberleşme, silah, bilgi ve istihbarat sistemlerinin siber saldırılara tamamiyle kapalı hale getirilememesi siber koruma ve siber karşı saldırı sistemlerinin tedarikini ve geliştirilmesini zorunlu hale getirmiştir.

Savunma planlaması üzerinde çalışırken bu dört savaş modelini dikkate alarak düşünmekte yarar vardır. Mevcut riskler, tehditler ve artan belirsizlikler birden fazla modeli kullanarak karma modeller ortaya koymayı telkin etmektedir. Önceliklerin tayini, bu noktada karşılaşılan en önemli sorundur. Her ülke kendi durum değerlendirmesinden hareketle ve savaş modelleri aracılığıyla önceliklerini tespit edip, inşa ettiği model çerçevesinde stratejik, kuvvet ve hareket planlarını yapmakta ve planların uygulanabilmesi amacıyla gerekli yetenekleri tedarik etmeye başlamaktadır.

3. SAVAŞIN DÜZEYLERİ

Yukarıda sunduğum görevler listesi, savunma planlamasının başından sonuna kadar esas itibariyle siyasi bir süreç olduğunu göstermektedir. Öte yandan, sürecin askeri konularla iç içe olduğu ve siyasi otoritenin askerlerin görüşlerine ihtiyaç duyduğu kesindir. İşte bu nedenle, kararlar ve uygulama süreci boyunca sivil-asker diyalogu ve işbirliğinin, son sözün siyasi otoritede kalması şartıyla, devam ettirilmesi zaruridir. Aynen savaş gibi, savunma planlaması da siyaset ile anlam kazanır. Savunma, siyasi otoritenin tayin ettiği siyasi amaçlara ve o amaçları gerçekleştirmesi beklenen stratejiye veya stratejilere göre planlanır. Strateji askeri kuvvetle siyasi amaçlar arasındaki zorunlu bağlantıdır. Strateji var olmadan kendimizi taktik ve operatif düzeye²⁵ hapseder, belki ancak sonu hüsrana ulaşan hareket planları yapabiliriz. Ayrıca unutmamak gerekir ki, operatif düzeye gelinceye kadar çözümlenecek sorunlar da esas itibariyle siyasidir. Savunulacak olan nedir? Savunulacak olanın güvenliği için askeri kuvvet kullanmak gerekli midir? Hangi noktadan itibaren gerekli olmuştur? Neye ve kime karşı savunma yapılacaktır? Tehdit ne ölçüde açık ve seçiktir? Etkili bir savunma için ne kadar para gerekecektir? Harcanacak para ile gerçekleştirilmek istenen amaç arasında uyum var mıdır? Tüm bu ve bu minvaldeki sorular da siyasidir.

Nejat Eslen’e göre, “operatif seviye savaşın stratejik ve taktik seviyelerini irtibatlandırır ve bu seviyeler arasındaki köprüyü teşkil eder. Bu seviyedeki

²⁵ Taktik ve operatif düzeyler için, (E) Tuğgeneral Nejat Eslen, a.g.e: 137-152.

harekatın hedefleri elde edildiğinde, stratejinin amaçları sağlanmalıdır.”²⁶ Askeri davranış önce taktiksel, ancak operatif ve stratejik düzeylerde amaçlanan ve amaçlanmayan sonuçlar doğurur. Başka bir deyişle, askeri kuvvet kullanmak, ilk aşamada taktiklerin dünyasına ait bir davranışken, askeri kuvvet kullanmanın işe yarayıp yaramadığının sorgulanması operatif ve stratejik düzeylerle ilgili bir husustur. Düzeyler arasında bir bütünsellik söz konusu ise, neden bu ayrımı yapma ihtiyacını duyuyoruz? Ayrım, stratejik olanla stratejik olmayana karıştırmamak için gereklidir. Siyaset ile strateji, operatif düzeyle stratejik düzey, hem siyasetçiler hem askerler tarafından çoğu zaman birbirlerinin yerini tutar şekilde kullanılmakta, Afganistan ve Irak müdahalelerinde olduğu gibi, uygulamada ciddi hatalara yol açmaktadır.²⁷ Taktik ve operatif düzeyler strateji sayesinde anlam kazanır. Stratejik plan olmadan operatif ve taktik planlar, Siyasi tercihler olmadan ise, stratejik planlar oluşturulamaz. Ancak, uygulamada bu sıralama zorunlu bir hiyerarşik düzenlemeden ziyade, düzeyler arasındaki bütünleşmeyi göstermektedir. Şartlara göre, yukarıdan aşağıya değil de aşağıdan yukarıya, yani araçlar, kaynaklar ve tutulacak yollardan başlayarak siyaset ve strateji oluşturmaya doğru çıkmak da gerekebilir. “Yıpratma savaşı”, “imha savaşı” ve “gerilla savaşı” gibi kavramlar, birer strateji gibi adlandırılmalarına rağmen, başlıbaşına stratejileri ifade etmezler. Bunların kendilerine özgü taktikleri olabilir; olsa olsa operatif düzeyde tutulacak yolları ve “konseptleri” telkin edebilirler. Birer strateji olarak değerlendirilmeleri için, siyasetin tayin ettiği “hangi siyasi amaçla” sorusunun cevabını içermeleri, yani siyasi düzeyle bütünleşmeleri gerekir.

Siyasi otoritelerimizin ve TSK’nın Kürt meselesi konusunda ve PKK ile mücadelede değerli tecrübeler kazandığı bir gerçektir. Ancak, hükümetler uzun yıllar Kürt sorununu bir bütün olarak ele alıp siyaset üretememiş, onun yerine siyaset dışı askeri operasyonların derde deva olacağını sanmıştır. Bu vesileyle, siyasi otorite ile Genelkurmay arasındaki danışma mekanizmasının iyi işlemediği de gün ışığına çıkmıştır. Hükümetler belki de sorumluluğun askerde kalmasını tercih ettikleri için, konuyu siyasi alanın dışında tutmuşlardır. Ayrıca, PKK’yı meşrulaştırma korkusu stratejik düşünceyi ve planlamayı dumura uğratmıştır. Sonuçta, siyaset dışı ve dolayısıyla stratejisiz askeri operasyonlar hiçbir siyasi-stratejik başarı getirmeksizin yıllarca devam etmiştir. Ak Parti hükümetleri tarafından başlatılıp sürdürülen “Barış Süreci”nin söz konusu mücadeleye siyasi bir anlam kazandırdığına şüphe yoktur. Ayrıca, belirtmek gerekir ki, stratejik düzeyde, “nasıl bir savaş?” (veya nasıl bir silahlı mücadele?) sorusunun yanında, “nasıl bir barış?” sorusu da siyasi-stratejik bir sorudur.²⁸

Hazırlanırken ve uygulanırken siyasetten kendini tecrit eden bir savunma planı amaçtan, stratejiden ve meşruiyetten yoksundur. Ancak, siyasetten söz ederken,

²⁶ A.g.e: 143. Büyük strateji, askeri strateji ve operatif (operasyonel strateji), taktik düzeyler için, M.Tanju Akad, *Askeri Tarihte Stratejik Düşünce* (İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2013), 10-12.

²⁷ Hew Strachan, *The Direction of War: Contemporary Strategy in Historical Perspective* (Cambridge University Press, 2013), 210-234; ve Gray, *The Strategy Bridge*, a.g.e: 153-154.

²⁸ PKK ile mücadelede taktik düzeyin önemini vurgulayan yeni bir çalışma için. Bkz. M.Sadi Bilgiç, “PKK/KCK’nın Stratejisi, Taktikleri ve Taktik Düzeyde Etnik Terörle Mücadele”, *Bilge Strateji*, cilt 6 sayı 10 (Bahar 2014).

siyaseti boş bir kalıp gibi, sadece sivil siyasi otoritenin üstünlüğü açısından düşünmemek gerekir. Savunma planlamasında, siyasi ve askeri alanlar ve sorunlar içiçe girmiştir; bir bütünün parçaları gibidir. Siyasi şahsiyetler silah sistemlerinin özellikleri, stratejik kavramlar ve terminoloji gibi askeri konulara vakıf olamazlar, hatta bunlara vakıf olmaları da beklenemez. Sadece bu nedenle değil, ayrıca ve öncelikle siyasi-stratejik bütünlük nedeniyle de, savunma planlamasının hazırlanması ve uygulanması bağlamında, her konuda siyasetin şekilsellikten kurtulup içinin doldurulması maksadıyla sürecin başından sonuna kadar askerin düşüncelerine ve işbirliğine ihtiyaç olacağını unutmamak gerekir.²⁹ Ancak, operatif düzeyin işlevinin gerçekleşmesi, yani taktik ve strateji arasındaki köprüünün kurulabilmesi için, bir stratejinin mevcut olması gerekir. Stratejinin mevcutiyeti ise, siyasi karar süreçleri sonucunda savaşın siyasi amaçlarının açık ve seçik olarak tespit edilmiş ve askeri mercilere de tebliğ edilmiş olması gerekir. Savaşa varmayan askeri operasyonlar söz konusu olsa dahi, siyasi amaçlara ve stratejiye ihtiyaç vardır. Bu tür hassas operasyonlarda, ne tür silahlara, hangi şartlarda başvurulacağını sınırlayan kuralları içeren ve siyasi otorite tarafından komutanlara danışılarak hazırlanan “angajman kurallarına (*rules of engagement*)” ve askeri hareketin her düzeyinde siyasi otoritenin gözetimine ve yönlendirmesine ihtiyaç duyulabilir.³⁰

SONUÇ: BELİRSİZLİĞİN YÖNETİMİ

Savunma planlaması, diğer askeri konularda olduğu gibi, şematik bir anlatımla betimlenir. Şematik tasvir, karmaşık karar süreçlerini ve kurumsal hiyerarşileri basitleştirerek ve şekilleştirerek yansıttığı için, öğretici (didaktik) bir değere sahip olabilir. Ancak, çoğu zaman, pek çok noktayı dışarıda bırakacağı için belirsizliğe yeni belirsizlikler katabilir. Savunma planlaması bilimden ve sosyal bilimlerden yararlanabilir, fakat bizatihi pozitif bir bilim olmaktan uzaktır. Hatta stratejinin ve savunma planlamasının bir sanat, yönetim sanatı olduğu literatürde geniş kabul görmektedir. Üç temel sebepten dolayı, strateji ve savunma planlaması belirsizliklerle dolu bir zeminde inşa edilir: tabiatı gereği geleceğe dönük (fütüristik) bir çalışmadır; siyasi ve bürokratik bir faaliyettir; ve ilişkisel ve diyalektik mantığa ihtiyaç gösterir.

Bu makalede ileri sürülen görüşlerden hareket ederek, belirsizliklerin yönetimi konusunda bazı telkinlerde bulunmak istiyorum. Bu telkinlerden bir bölümü Co-

²⁹ Gray, *Strategy and Defence Planning*, 185-186.

³⁰ Afganistan ve iki Körfez Savaşı vesilesiyle, operatif düzeyin (ve “operasyonel sanat-operational art) gerekli olup olmadığı, hatta yanıltıcı olduğu ve hatalara zemin hazırladığı tartışılmaya başlanmıştır. Operatif düzey anlayışı (terimi olmasa bile) Napolyon Savaşları ve devasa milli orduların muharebeleri dolayısıyla ortaya çıkmış ve 20. yüzyılda Ruslar ve Almanlar tarafından geliştirilmiştir. Bir görüşe göre, operatif düzey zamanımızın “melez savaşlarına” uygun düşmemektedir. Bu konuda ileri sürülen başka bir sav da, operatif düzeyin askeri hedeflerin vurulmasını taktik düzeyin önüne çıkarması ve stratejiyi saf dışı bırakarak, onun yerine geçmesi ve askeri hareketi siyasetten koparmasıdır. Bu tartışma başka bir makalenin konusu olabilir. Şimdilik, bu tartışmayı başlatan iki önemli esere gönderme yapmakla yetinelim: Hew Strachan, *The Direction of War, a.g.e.* ; ve Justin Kelly and Mike Brennan, *Alien: How Operational Art devoure Strategy* (NimbleBooks LLC, September 2009). www.StrategicStudiesInstitute.army.mil/

lin S. Gray tarafından geliştirilmiştir.³¹ Bazıları da, benim araştırmalarım sonucunda ortaya çıkan düşüncelerdir:

- Stratejide ve savunma planlamasında “bilimsel kesinlik”e ulaşmak mümkün değildir. Hatta diyebiliriz ki, bu yönde ısrar etmek deterministik yaklaşımlara ve “komplo teorileri”ne kapı açarak başarısızlık ihtimalini artırır. Sosyal bilimler, strateji kuramı ve tarih gibi bilimler düşünmeyi öğretmek, sezgiyi keskinleştirmek, durum değerlendirmesine yardımcı olmak ve hareket yapılacak bölgeleri toplumsal, siyasal ve kültürel bakımdan tanımak ve analiz etmek bakımından önemlidir. Bu nedenle bu gibi dersler pek çok ülkede (Türkiye dahil) yüksek askeri okulların ders programlarına dahil edilmiştir.

- Sayısal bilimsel yöntemler daha ziyade taktiksel ve operatif düzeylerde yararlı olmaktadır. Siyasal ve stratejik düzeylerde ise, bu tür yöntemlere fazla itibar edilmesi bilimsel ve matematiksel kesinlik alışkanlığını ve beklentisini artırarak başarısızlıklara zemin hazırlayabilirler. Bu görüşün bir istisnası olarak, ABD’nin Soğuk Savaş’ta geliştirdiği nükleer strateji büyük ölçüde matematik ve fizik bilimine dayanmış ve nükleer savaşı engellemeyi başarmıştır. Ancak unutmamak gerekir ki, bu başarıda Bernard Brodie gibi tarih bilim dalından gelen stratejistlerin de büyük payı vardır.

- Savunma planlamasında “temkinli olmak” genellikle tavsiye edilen bir husustur. Ancak, “temkinli olmak” görece bir kavramdır. A devletinin “temkinli” davranışı, B devletince “aşırılık” gibi algılanabilir. “Temkin” sözcüğünü “farkındalık”la birleştirmek daha nesnel bir anlayış sunabilir: “Temkinli olmak, planın ve stratejik davranışın potansiyel yıkıcı sonuçlarının farkında olmaktır”. Farkındalık, siyasi-stratejik ortamlarda, saf akılcılığın (rasyonalizmin) ötesinde makuliyete davet etmelidir. Yeterli bir caydırma ve savunma maksadıyla plan yapmanın ötesine geçip etrafa korku salarak güvenlik ikilemine sebep olmak temkinli bir savunma sayılamayacağı gibi, etkili bir caydırma ve savunma için hazırlanmamak da temkinli bir davranış olamaz.

- Kendimizin ve hasmın siyasi amaçlarını doğru ve kapsamlı anlamayı başarmak için, amaçların çeşitliliğinin farkında olmak ve siyasi amacı “maddi çıkar” ile sınırlamaktan kaçınmak gerekir.

- Strateji sadece tutulacak yollar ve kullanılacak araçlar şeklinde anlaşılabilir. Stratejinin anlam kazanması için siyasi süreçlerden geçerek ve tespit edilen siyasi amaçlarla bütünleşerek ortaya çıkması gerekir.

- Plan yapılırken, tamamıyla siyasi bir konu olan savunmanın finansmanını gözden uzak tutmamalıdır.

- Dünya ve bölgedeki güç dengelerinin geçici olduğunu unutmamak gerekir. Sadece şimdiki zamana odaklanmak risklidir.

³¹ Gray, *Strategy and Defence Planning*, 191-204.

- Planın belli bir esnekliğe, değişen şartlara uyarlanma özelliğine sahip olması gerekir.
- Dönemsel olarak gerçekleştirilen savunma planlamasının ötesinde, yapısal ve kurumsal reform ihtiyacını da yapıcı bir şekilde düşünmeye ve tartışmaya başlamak gerekir. Savaşın değişik düzeyleri (taktik, operatif, stratejik ve siyasi) arasındaki ayrımın mutlak olmaması, stratejinin ve savunma planlamasının bütünsel bir kavramlaştırma içinde değerlendirilmesi, her kademedeki yakın ve sürekli bir sivil-asker işbirliğine ve yapısal bir yenilenmeye ihtiyaç doğurmaktadır.

KAYNAKÇA

Akad, M. Tanju. *Askeri Tarihte Stratejik Düşünce*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2013.

Allison, Graham and Zelikow, Philip. *Essence of Decision: Explaining Cuban Missile Crisis*, New York: Longman, 1999.

Arı, Tayyar. *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, Bursa: MKM Yayıncılık, 2011.

Aron, Raymond. *Paix et Guerre entre les Nations*, Paris: Calmann-Levy, 1962.

Bilgiç, M.Sadi. “PKK/KCK’nın Stratejisi, Taktikleri ve Taktik Düzeyde Etnik Terörle Mücadele”, *Bilge Strateji*, cilt 6 sayı 10 (Bahar 2014).

Clausewitz, Carl von. *Savaş Üzerine* (Çev. Şiar Yalçın), İstanbul: Spartaküs Yayınları, 1997.

Desch, Michael C. “Bush and the Generals”, *Foreign Affairs*, vol. 86, no.3, May/June 2007: 97-108.

Eslen, Nejat. *Tarih Boyu Savaş ve Strateji*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2009.

Feaver, Peter. *Armed Servants: Agency, Oversight, and Civil-military Relations*, Cambridge, Harvard University Press, 2003.

Gül, Abdullah. *Türkiye’yi ve Dünyayı Yeniden Düşünmek*, Cumhurbaşkanlığı Yayınları, 2014: 186-196.

Gray, Colin S. *Strategy and Defence Planning: Meeting the Challenge of Uncertainty*, Oxford: Oxford University Press, 2014: 1-11.

--- *The Strategy Bridge: Theory for Practice*, Oxford: Oxford University Press, 2010.

Heuser, Beatrice. *The Evolution Strategy*, Oxford: Oxford University Press, 2010: 3-24.

Jervis, Robert. *Perception and Misperception in International Politics*, New Jersey: Princeton University Press, 1976.

Karaosmanoğlu, Ali L. “On the Logic Strategic Behavior”, *The Turkish Yearbook of International Relations* (1973): 102-118.

--“Kore Savaşının Siyasi-Stratejik İkişlemleri” *Kore Savaşı: Uzak Savaşın Askerleri*, içinde (Der.) Mehmet Ali Tuğtan, İstanbul: Bilgi Üniversitesi, 2013:31-52.

- Kelly, Justin and Brennan, Mike. *Alien: How Operational Art Devoured Strategy*, Nimble Books LLC, September 2009. <http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pubs/display.cfm?pubID=939>
- Knorr, Klaus, *Power and Wealth: The Political Economy of International Power*, New York: Basic Books, 1973.
- Lebow, Richard Ned. *A Cultural Theory of International Relations*, Cambridge: Cambridge University Press, 2008.
- Luttwak, Edward N. *Strategy: The Logic of War and Peace*, Cambridge: The Belknap Press of Harvard University Press, 2001: 267-269.
- Murry, Williamson, Sinnreich R.H., Lacy, J. (Der.) *The Shaping of Grand Strategy Policy, Diplomacy, and War*, Cambridge: Cambridge University Press, 2011.
- Porter, Patrick. *Military Orientalism: Eastern War Through Western Eyes*, Oxford: Oxford University Press, 2013.
- Schelling, Thomas C. *Arms and Influence*, New Haven: Yale University Press, 1966.
- Strachan, Hew. *The Direction of War: Contemporary Strategy in Historical Perspective*, Cambridge: Cambridge University Press, 2013.
- Ural, Şafak. *Basitlik İlkesi*, İstanbul: Kabalcı Yayıncılık, 2011.
- Yılmaz, Sait. *Ulusal Savunma: Strateji, Teknoloji, Savaş*, İstanbul: Kum Saati Yayın, 2009.